

Gospodarka feudalna w dobrach klasztoru paulinów w Leśniowie w XVIII i XIX wieku. Wybrane zagadnienia

Streszczenie

Leśniów powstał na przełomie XIII i XIV w. Początkowo wieś należała do księcia i króla, ale szybko wieś stała się własnością szlachty. Dużą rolę w dziejach miejscowości i okolicy odegrał fakt, że w Leśniowie funkcjonowało sanktuarium maryjne. Dzięki temu właśnie w 1706 roku J. J. Męciński ufundował klasztor paulinów. Zaopatrzył on klasztor w duże uposażenie, składające się z pięciu wsi. Jednak jego spadkobiercy odebrali paulinom nadania. Ostatecznie po wielu sporach klasztor utrzymał w posiadaniu jedną wieś, Leśniów.

Obszar dóbr należących do klasztoru był niewielki, podobnie jak i areal zasiewów. Gospodarstwo miało przede wszystkim zapewnić samowystarczalność w obrębie dóbr klasztoru. W dobrach dominowała pańszczyzna, a jej wymiar zależał od sytuacji ekonomicznej poddanych. W gospodarstwie zatrudniano również czeladź. W gospodarce rolnej dominowała uprawa żyta, pszenicy, jęczmienia, owsa, a od 1823 roku ziemniaków. Hodowano woły, konie, bydło mleczne, owce, kozy oraz drób. Największą rolę odgrywała hodowla bydła mlecznego i owiec. W swoich dobrach paulini posiadali prawo propinacji, działały również młyny i cegielnie.

Summary

Leśniów was founded at the turn of the 13th and 14th centuries. Initially, the village belonged to the prince and the king, but soon the village became the property of the nobility. The fact that the Marian shrine was functioning in Leśniów was of great importance in the history of this place and its surroundings. Thanks to this, in 1706 J. J. Męciński founded the Pauline monastery and enriched it with five villages. However, his heirs deprived the Paulines of the donation. Eventually, after many disputes, the monastery held only one village, Leśniów.

The area of the monastery property was small similarly, the area of sowing. The farm was primarily to guarantee self-sufficiency in the monastery's possessions. The feudal system dominated and its size depended on the economic situation of the surfs. Other people were also employed in the farm. In the agricultural sector rye, wheat, barley, oat and from 1823 potatoes, dominated.

Cows, horses, dairy cattle, sheep, goats and poultry were kept. However, breeding of dairy cattle and sheep was the most important. In their lands, the Paulines possessed the right of propination (producing beer, mead and other alcohol and benefitting from it), mills and brickworks also worked.

Słowa kluczowe: gospodarka klasztorna, paulini, Leśniów

Keywords: monastic economy, the Paulines, Leśniów

Wstęp

W niniejszym artykule omówione zostaną zagadnienia dotyczące gospodarki feudalnej w dobrach klasztoru paulinów w Leśniowie w latach 1706-1864. W artykule przedstawiono pokrótce dzieje klasztoru, podstawy ekonomiczne oraz zagadnienia związane z gospodarką roślinną, która stanowiła najważniejszą część gospodarki folwarcznej. Trzeba pamiętać, że klasztor w Leśniowie był obok dworu Męcińskich w Żarkach jedynym ośrodkiem, z którego mogły promieniować na okolicznych chłopów wzorce gospodarowania. Stąd też duża waga gospodarki klasztornej dla ludności mieszkającej w okolicach Żarek.

1. Zarys dziejów klasztoru

Leśniów pojawił się w źródłach pisanych w latach 1325-1327, kiedy to w Aktach Kamery Apostolskiej zapisano, że pleban Mikołaj płacił specjalny podatek, zwany świętopietrzem¹. Wieś leżała na obszarze księstwa krakowskiego, a z chwilą odnowienia przez Władysława Łokietka w 1320 roku Królestwa, na obszarze Korony Polskiej. W 1370 roku Ludwik Węgierski, który objął tron polski po śmierci Kazimierza Wielkiego, nadał pogranicze małopolskie w lenno księciu Władysławowi Opolczykowi². W 1391 i 1393 roku Władysław Jagiełło odebrał zbrojnie lenno Opolczykowi i ponownie włączył pogranicze małopolskie do ziemi krakowskiej. U schyłku XIV wieku ukształtował się również ostatecznie powiat lelowski i odtąd Leśniów leżał na obszarze województwa krakowskiego i powiatu lelowskiego. Taka sytuacja istniała do 1793 roku, kiedy to w wyniku drugiego rozbioru Rzeczypospolitej powiat lelowski znalazł się pod panowanie pruskim, na obszarze tzw. Nowego Śląska. W latach 1807-1815 powiat lelowski należał do Księstwa Warszawskiego, departamentu kaliskiego

1 *Monumenta Polonia Vaticana*. T. 1. Kraków 1913, s. 139, 212, 304, 308, 372, 383.

2 J. Laberschek, *Nieznane karty z przeszłości zamku Olsztyn i starostwa olsztyńskiego (wiek XIII-XIV)*, „Almanach Częstochowy” 1994, s. 24; Tenże: *Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370-1393*, „Roczniki Muzeum Okręgowego w Częstochowie” 1995, z. 1, s. 10-13; M. Antoniewicz, *Przeszłość Żarek. Powstanie i przeszłość na przestrzeni sześciu wieków*, Częstochowa 1982, s. 18, 31.

(1807-1809) i krakowskiego (1809-1815). W latach 1815-1834 Leśniów leżał na obszarze województwa krakowskiego i powiatu lelowskiego. Po upadku powstania listopadowego województwo przemianowano na gubernię, zatem Leśniów znalazł się na obszarze guberni krakowskiej. W latach 1841-1845 Leśniów leżał na obszarze guberni kieleckiej i powiatu olkuskiego. Następnie na obszarze guberni radomskiej (połączono gubernię kielecką i sandomierską), natomiast w latach 1866-1915 Leśniów leżał na terytorium guberni piotrkowskiej i powiatu będzińskiego³.

Leśniów był początkowo własnością książęcą, ale już u schyłku XIV w. znalazł się w rękach szlachty. U schyłku XV w. większość dóbr w rejonie Żarek i Leśniowa skupił w swoim ręku Marcin Myszkowski herbu Jastrzębiec. Między 1605 a 1609 rokiem dobra żareckie kupił od Myszkowskich Jan z Pilicy Koryciński, a ok. 1650 roku właścicielem „państwa żareckiego” został Wojciech Kazimierz Męciński. Wzrastający na sile kult Matki Boskiej Leśniowskiej, spowodował, że jeden z właścicieli Żarek, Jan Józef Męciński sprowadził w 1703 roku karmelitów bosych. Ci jednak już w 1705 r. opuścili placówkę. Wówczas Męciński zwrócił się z prośbą o przejęcie fundacji przez paulinów, co też się stało w 1706 r.⁴

Wojciech brat i spadkobierca zmarłego bezpotomnie fundatora, zatwierdził fundację aktem prywatnym, a w 1717 roku doprowadził do unii kościoła klasztorowego w Leśniowie i parafialnego w Żarkach. Odtąd każdy przeor leśniowski był jednocześnie proboszczem w Żarkach. Po śmierci Wojciecha Męcińskiego (1753 r.) jego synowie, Adam i Walenty odebrali klasztorowi dobra ziemskie. Adam Męciński jednak przekazał w zarząd dobra klasztorowi⁵.

Jak już pisano od 1793 roku, powiat lelowski znalazł się pod pruskim panowaniem. Początkowo polityka władz berlińskich wobec nowych nabytków była łagodna. Jednak wybuch powstania kościuszkowskiego w 1794 roku i upadek Rzeczypospolitej w 1795 roku spowodowały zaostrenie polityki pruskiej. W 1796 roku król Fryderyk Wilhelm II wydał dekret na mocy, którego wszystkie dobra ziemskie należące do zakonów przejęło państwo. W tej sytuacji Adam

3 W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764-1989*. Warszawa 2012, s. 147, 151; D. Nawrot, *Dąbrowiaczy podczas zrywów narodowych*. W: *Dąbrowa Górnicza. Monografia*, t. 3. *Dzieje miasta*, cz. 1. Dąbrowa Górnicza 2011, s. 117; J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii paulinów w Leśniowie-Żarkach 1706-1864*, cz. 1, „Studia Claromontana” 2002, t. 20, s. 502-504.

4 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 502-527, 534-538; A. Poręba, A. Skrzypietz, J. Szpak, *Źródła Leśniowa*, cz. 2, Leśniów-Kraków 2016, s. 15-28.

5 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 538-542, 546, 569-579; J. Szpak, *Męcińscy z Żarek wobec zakonu paulinów*, „Studia Claromontana” 2012, t. 30, s. 551-559.

Męciński przejął w bezpośredni zarząd dawne wsie klasztorne⁶.

Poparcie jakie udzieliły powstaniu styczniowemu zakony w Królestwie Polskim, spowodowało, że władze carskie dokonały kasaty klasztorów. W dniu 8 listopada 1864 roku Aleksander II wydał ukaz pt. *Monastyrskaja reforma*, na mocy, którego wszystkie ruchomości, nieruchomości oraz kapitały należące do większości klasztorów katolickich w Królestwie Polskim przechodziły na własność państwa rosyjskiego. Na mocy ukazu zlikwidowano prawie wszystkie działające w Królestwie klasztory paulińskie. Pozostał jedynie klasztor jasnogórski, gdzie mogło rezydować 24 zakonników⁷. Natomiast klasztor Leśniowski został skasowany w nocy z 27 na 28 listopada 1864 roku, a zakonników przewieziono na Jasną Górę⁸. Zgodnie z ukazem kasacyjnym w zniesionych klasztorach mógł pracować jeden zakonnik, do czasu aż biskup wyznaczyłby księdza diecezjalnego do obsadzenia danej placówki. Stąd też w Leśniowie do śmierci w 1882 roku pracował jeszcze o. Mateusz Knefliński⁹.

2. Podstawy ekonomiczne funkcjonowania klasztoru

a. Nadania ziemskie

Jan Józef Męciński fundując w 1703 roku klasztor dla karmelitów bosych zapisał im wsie: Postaszowice, Trzebniów, Przewodziszowice i Gorzków. Zapis ten został ponowiony również dla zakonu paulinów. Ponadto zakon otrzymał świątynię w Leśniowie wraz z gruntami oraz drewniany klasztor¹⁰. Paulini Leśniowscy otrzymali prawo wyrębu drewna w lasach należących do Męcińskich. W 1781 roku Adam Męciński odzyskał dobra, ale paulini nadal w nich gospodarowali, ale od 1796 roku klasztor był jedynie właścicielem wsi Leśniów, która pozostawała w ich ręku do 1864 roku. Jeszcze w latach 1804-1807 tymczasowo paulini zarządzali wsią Przewodziszowice, którą przekazał im Męciński¹¹.

6 AJG 1549, k. 22-26, 38; AJG 1551, k. 67-77; AJG 478, k. 130-135; AACz. II/68 (sygn. stara), s. 324-328; S. Ufiński, *Parafia żarecka*, AKL, mps, b. sygn., s. 61-64.

7 P. P. Gach, *Mienie polskich zakonów i jego losy w XIX wieku*. Rzym 1979, s. 56; Tenże, *Kasaty zakonów na ziemiach Rzeczypospolitej i Śląska 1772-1915*. Lublin 1984, s. 175-176, 180; P. P. Gach, *Paulini na ziemiach polskich*, „Studia Claromontana” 1987, t. 7, s. 305.

8 *Diariusz jasnogórski ojca Stanisława Kapiczyńskiego z lat 1839-1881*. Opr. J. Zbudniewek, „Studia Claromontana” 1987, t. 7, s. 347.

9 *Diariusz jasnogórski ojca...*, s. 348; J. Zbudniewek, *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*, „Nasza Przeszłość” 1969, t. 31, s. 226.

10 AJG 1549, k. 5, 15-16, 41, 76-78; AJG 1551, k. 11. AKMK, AA 21, k. 399-400; ANK, ACC 346, k. 1311-1315.

11 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 538-542, 546, 569-579, 584-597; J. Szpak, *Męciń-*

b. Zapisy kapitałowe

Wraz z zapisem dóbr ziemskich, Jan Józef Męciński zobowiązał się do wystawienia klasztoru, na co przeznaczył 150 000 złp. oraz 30 000 złp. na wyposażenie świątyni¹². Przed swoją śmiercią fundator nie przekazał jednak zapisanych sum. Spadkobierca fundatora, Wojciech Męciński 26 czerwca 1710 roku zobowiązał się do wypłaty 700 złp. corocznie jako procent od kwot zapisanych przez zmarłego brata¹³. Jednak nie dotrzymał swoich zobowiązań¹⁴.

W 1772 roku klasztor leśniowski i parafia żarecka otrzymały zapisy na kwotę 2000 złp. od plebana ulińskiego, księdza Wojciecha Jędrzejkiewicza. Suma ta została wykupiona przez mieszczan żareckich, którzy zobowiązali się wypłacać roczną prowizję w wysokości 3,5%, czyli 70 złp. rocznie i kwota ta była wypłacana prawie do końca istnienia klasztoru¹⁵.

W 1796 roku Adam Męciński zawarł ugodę z paulinami w Leśniowie. Na jej mocy przejął dobra ziemskie, a w zamian zobowiązał się do wypłacania rocznego czynszu w kwocie 2400 złp. Jednak już w 1804 roku zaprzestał wypłacania tej sumy. Po śmierci Adama Męcińskiego w 1805 roku, jego synowie ponownie rozpoczęli wypłacać 2400 złp. rocznie. Jednak wpłaty miały charakter nieregularny i z reguły były to niewielkie kwoty, a zaległości za lata 1807-1825 wynosiły 40 000 złp.¹⁶.

W 1858 roku mieszcanka żarecka, Rozalia z Rosików Labochowa zapisała tytułem wieczystej ofiary na rzecz kościoła w Żarkach 10 złp. Kwota została zabezpieczona na ogrodzie znajdującym się poza miastem. Parafia otrzymywała te pieniądze od 1860 roku. Z kolei w 1860 roku mieszczanin żarecki, Andrzej Maślankiewicz przekazał tytułem wieczystej darowizny 10 złp., które miały być wypłacane corocznie. Darowizna została zabezpieczona na gruntach zwanych „Pół pólance” i „Łanek”. Na identycznych warunkach 500 złp. przekazała

scy z Żarek wobec..., s. 551-559.

12 J. Zbudniewek, *Fundacja konwentu paulinów w Leśniowie-Żarkach*. W: *Źródła Leśniowa*. Red. J. Szpak. Leśniów 2009, s. 66.

13 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 570.

14 AJG 1549, k. 70; S. Ufniarski, *Dzieje parafii żareckiej*, mps, AJG III - 36, s. 60.

15 AJG 1626, k. 393; AJG 2761, k. 89; *Kronika klasztoru w Leśniowie*. W: J. Wiśniewski: *Diecezja częstochowska. Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach będzinińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn*, Mariówka Opoczyńska 1936, s. 537.

16 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 582-591.

Anna Maślankiewicz¹⁷.

Łącznie zatem paulini pracujący w Leśniowie i Żarkach otrzymali zapisy na 182 520 złp., z tym, że większości tych pieniędzy pozostały tylko na papierze. Otrzymywano jedynie wyderkafy od kwoty 2000 złp. zapisanej przez księdza Jędrzejkiewicza oraz odsetki od zapisów mieszczan żareckich. Trzeba również pamiętać o zobowiązaniach czynszowych, jakie podjął Adam Męciński w 1796 roku. Jednak i w tym wypadku klasztor otrzymywał te pieniądze z opóźnieniem lub w ogóle.

c. Powierzchnia dóbr

Obszar dóbr należących do klasztoru w Leśniowie była niewielka i do momentu przejęcia dóbr przez Męcińskich w 1781 roku wynosiła 2,74 łanu, czyli ok. 46,03 ha. Po utracie Postaszowic, Gorzkowa, Trzebniowa i Przewodziszowic obszar dóbr klasztornych uległ zmniejszeniu do ok. 1,65 łanu, czyli 27,72 ha.¹⁸

d. Organizacja pracy w dobrach

W dobrach Leśniowskich, w latach 1707-1728 dominowały czynsze. Jedyne w 1711 roku występowała pańszczyzna. Kmiecie odrabiali pięć dni w tygodniu sprzężajem, ale część gospodarzy była zwolniona z tego ciężaru. Ponadto kmiecie płacili czynsze, przekazywali osep w postaci owsa oraz daniny (2-3 sztuk drobiu i 9 jaj). Zagrodnicy byli zobowiązani jedynie do odrabiania trzech dni pańszczyzny pieszej oraz opłacania czynszów. Część z gospodarstw zagrodniczych była zwolniona z zobowiązań feudalnych. Chałupnicy byli zobowiązani jedynie do odrabiania jednego dnia pańszczyzny pieszej, a komornicy byli zwolnieni z wszelkich zobowiązań na rzecz klasztoru. Wysokość czynszów w latach 1707-1728 ulegała częstym zmianom, co było uzależnione od kondycji ekonomicznej gospodarstw. Najwyższe czynsze płacili młynarze (10-50 złp.), następnie karczmarze (9-24 złp.) i gospodarze dworscy (12-18 złp.). Kmiecie opłacali czynsze od 2 do 45,18 złp. Trzeba jednak podkreślić, że wysokość czynszu była niższa, gdy inne zobowiązania były wyższe. Z kolei kiedy innych zobowiązań nie pobierano, wysokość czynszów podnoszono. Ostatnie dane dotyczące zobowiązań chłopów pochodzą z 1823 roku wówczas to klasztor dzierżył tylko wieś Leśniów. Wówczas poddani odrabiali jedynie

17 J. Szpak, *Dzieje klasztoru i parafii paulinów w Leśniowie-Żarkach 1706-1864*, cz. 3, „Studia Claromontana” 2004, t. 22, s. 532, 567.

18 Obliczenia własne na podstawie: AJG1625, k. 1-3, 5-6, 280, 289, 327-331, 334-336, 353-354, 372-373, 387-389, 402; AJG 1550, k. 44-45, 48; AJG 1549, k. 80; I. Kostrowicka: *Produkcja roślinna w Królestwie Polskim (1816-1864). Próba analizy ekonomicznej*, cz. 2. Warszawa 1961, s. 19-20, 24-25. 1 łan chełmiński liczył 16,8 ha.

pańszczyzną: kmiecie trzy dni pieszo, zagrodnicy dwa dni, a chałupnicy jeden dzień tygodniowo. Ciekawe, że także młynarz był zobowiązany do odrabiania pańszczyzny pieszej w wymiarze trzech dni tygodniowo, a nie jak wcześniej wyłącznie do czynszów pieniężnych. Świadczyłoby to o kryzysie gospodarczym w rejonie, gdzie w obiegu było mało gotówki¹⁹.

Tabela 1. Obciążenia feudalne na jedno gospodarstwo poddanych klasztoru w Leśniowie

Grupa ludności	Pańszczyzna tygodniowa		Czynsze zł.-gr.	Osep korce	Daniny	
	sprężajna [dni]	piesza [dni]			drób [sztuk]	jaja [sztuk]
1707						
młynarz	-	-	10-00	-	-	-
kmiecie	-	-	4-26:5-18	-	-	-
karczmarz	-	-	9-00	-	-	-
1708						
karczmarze	-	-	9-00:15-00	-	-	-
kmiecie	-	-	5-18	-	-	-
1709						
młynarz	-	-	30-00	-	-	-
gospodarz dworski	-	-	12-00	-	-	-
kmiecie	-	-	2-22:2-29:5-00: 8-18:22-26	-	-	-
zagrodnicy	-	-	2-22	-	-	-
1710						
młynarze	-	-	30-00:46-00	-	-	-
karczmarze	-	-	9-00:10-00: 20-00:24-00	-	-	-
gospodarz dworski	-	-	18-00	-	-	-
kmiecie	-	-	2-00:3-00:5-16: 11-06:22-26	-	-	-
1711						
karczmarze	-	-	9-00:23-00	-	-	-
kmiecie	0-5	-	3-00:5-16:5- 18	2	2-3	9
zagrodnicy	-	0-3	1-20:2-22:3-00	-	-	-
chałupnicy	-	0-1	-	-	-	-
1713						
karczmarze	-	-	9-00	-	-	-
kmiecie	-	-	1-06:1-15:2-10: 3-00:5-00: 5-15: 5-16:5-18:10-00	-	-	-

19 AJG 1625, k. 1-3, 5-6, 289, 327-331, 334-336, 353-354, 387-389, 402; AJG 1550, k. 44-45, 48, 54-55, 66.

zagrodnicy	-	-	1-00:2-00	-	-	-
1714						
młynarz	-	-	44-00	-	-	-
kmiecie			2-00:2-22: 3-00:4-00: 5-00:5-16:5-18	-	-	-
zagrodnicy	-	-	2-00:2-22	-	-	-
chałupnicy	-	-	1-00:1-15: 2-00	-	-	-
1715						
kmiecie	-	-	5-00:5-18: 45-18	-	-	-
młynarze	-	-	30-00: 44-00:50-00	-	-	-
karczmarz	-	-	20-00	-	-	-
zagrodnicy	-	-	0:2-24	-	-	-
1728						
kmiecie			3-00:			
zagrodnik						
chałupnik						
komornicy						
1823						
młynarz		3				
kmiecie		3				
zagrodnicy		2				
komornicy		1				

Źródło: AJG 486, k. 2-23; AJG 1549, k. 83-85; AJG 1550, k. 56; AJG 1551, k. 55-56; AJG 1625, k. 141-144, 149-152; AJG 1626, k. 35-36, 43-45; S. Ufniarski, *Dzieje parafii żareckiej*, mps, sygn. III-36, k. 32-33.

Po 1823 roku poddani byli zobowiązani do odrabiania pańszczyzny i przekazywania jakichś danin, ale w materiale archiwalnym brakuje danych na ten temat. Część chłopów była zwolniona z pańszczyzny, w zamian za czynsze²⁰. Na przełomie lat 50. i 60. XIX w. problem pańszczyzny w Rosji stał się jednym z najważniejszych w polityce wewnętrznej. Problem ten starano się również rozwiązać w Królestwie Polskim, zdawano sobie bowiem sprawę z tego, że jest to system niesprawiedliwy i niewydolny gospodarczo. Dlatego też w dniu 16 maja 1861 roku car wydał ukaz o przymusowym wykupie pańszczyzny, a 5 czerwca 1862 roku ukaz o oczynszowaniu z urzędu. Odtąd poddani mogli wykupywać zobowiązania pańszczyźniane. Dzień pańszczyzny w zależności od rodzaju robocizn kosztował od 7,5 do 45 kopiejek. Okup obowiązywał od momentu zawarcia umowy wieczysto-dzierżawnej. Chłopi mogli jednak

²⁰ AJG 1626, k. 47-48, 51-53.

zrezygnować z wykupu i nadal odrabiać pańszczyznę. Umowa czynszowa miała obowiązywać co najmniej 20 lat, a wysokość czynszu obliczano ze średnich cen zbóż obowiązujących na rynku lokalnym, wyłączając cenę najniższą i najwyższą. Ponadto na żądanie jednej ze stron mogło nastąpić oszacowanie i likwidacja serwitutów²¹.

Oczynszowanie wsi duchownych z 1861 roku w obwodzie olkuskim objęło m.in.: Leśniów, Koziegłowy, Potok Złoty, Janów, Podlesie, Wojkowice Kościelne, Koziegłówki, Przybynów, Zrembice, Staromieście, Żarki, Grodziec, Kromołów, Pilicę, Ogrodzieniec oraz Giebło. Wsie te włączono do drugiego oddziału, gdzie stawki były następujące: pańszczyzna piesza – 1,5 kop., pańszczyzna sprzężajna dwubydłęca – 30 kop., pańszczyzna sprzężajna czterobydelna – 45 kop.²². W dobrach klasztoru Leśniowskiego, w 1862 roku chłopci wykupili pańszczyznę i zapłacili 1412,18 złp., czyli ok. 228 rs. Zatem chłopci wykupili 15 200 dni pańszczyzny pieszej lub 760 dni pańszczyzny sprzężajnej dwubydłęcej lub 506 dni pańszczyzny sprzężajnej czterobydelnej²³.

W dobrach Leśniowskich zatrudniano również służbę folwarczną i kościelną. Należność wypłacano jej pieniędzmi oraz w postaci ordynarii. W latach 1707-1716 wydatki na pensje wyniosły 1029 złp. oraz 41,85 korca żyta, owsa, tatarki i grochu²⁴. Kolejne dane pochodzą dopiero z 1822 roku. Wówczas zatrudniano dwanaście osób, którym wypłacono 623 złp. rocznie. Organista otrzymywał 40 złp. rocznie, a kościelny 36 złp. Pięciu pracowników otrzymywało pensje w kwocie 52 złp., dwóch po 36 złp. oraz dwóch po 78 złp. Pasterz otrzymywał 84 złp. rocznie, a jego pomocnik 35 złp. Gospodyni wypłacano 78 złp., a dwóm służącym po 35 złp.²⁵ W latach 1834-1845 paulini Leśniowscy zalegali z wypłatą pensji pracownikom zatrudnionym w folwarku i świątyni. Zatrudniano wówczas osiem osób, a dług wynosił 256,28 złp. oraz ordynarię²⁶. Przeor Leśniowski pełnił również funkcje wójta gminy, a ponieważ nie był w stanie wywiązać się ze swoich obowiązków opłacał zastępcę, który w 1841 roku otrzymywał 160

21 AGAD, CWWKP 213, k. 266-281; L. Mażewski, *Nieudana próba utrzymania szlacheckiej dominacji. O sposobie rozwiązania sprawy chłopskiej przez Aleksandra Wielopolskiego*, W: Aleksander Wielopolski. Próba ustrojowej rekonstrukcji Królestwa Polskiego w latach 1861-1862, red. L. Mażewski, Radzymin 2014, s. 69-76.

22 AGAD, CWWKP 213, k. 26, 266-282.

23 J. Szpak, *Dzieje konwentu i parafii...*, cz. 1, s. 537.

24 AJG 486, k. 44-72; AJG 1625, s. 5-11.

25 AJG 1550, k. 57.

26 AJG 1625, k. 298-299; AJG 1626, k. 91.

złp. rocznie²⁷.

W latach 1846-1857 w klasztorze zatrudniano od siedmiu do dwunastu osób. W 1847 roku w folwarku pracowały cztery osoby, w tym dwie służące pracujące w folwarku, które otrzymywały po 32 złp., natomiast parobek 54 złp. (2 pary spodni, 2 pary koszul, 1 para podeszw do butów), a nowy gospodarz nie miał jeszcze ustalonej pensji. W kościele pracowało dwóch pracowników, w tym organista, pełniący również funkcję zastępcy wójta gminy otrzymywał 225 złp. rocznie, a dzwonnik 52 złp. Ponadto dwaj chłopcy otrzymywali jako wynagrodzenie ubiór i buty. Z kolei w 1854 roku w folwarku zatrudniano dziewięć osób, którzy otrzymywali łącznie 902 złp. rocznie. Gospodarz otrzymywał 100 złp. rocznie, gospodyni 150 złp., parobek 100 złp., chłopiec służebny 60 złp., stajenny 60 złp., dwóch służebnych po 90 złp., pasterz bydła i owczarz pobierali po 50 złp. W świątyni zatrudniano dwie osoby: organistę, który otrzymywał 100 złp. rocznie, a dzwonnik 52 złp.²⁸.

W 1860 roku w folwarku klasztornym zatrudniano sześć osób, którym wypłacono łącznie 648 złp. rocznie. Gospodarz otrzymywał 120 złp., parobek 90 złp., a drugi parobek 108 złp., owczarek otrzymywał 50 złp. rocznie oraz 6 gr. za każde wychowane jagnię, gospodyni otrzymywała 200 złp., a dwaj służący po 40 złp. rocznie. W 1862 roku w folwarku Leśniowskim zatrudniano dziesięć osób, którym wypłacono rocznie 935,20 złp. Gospodyni otrzymywała 186 złp., dwie służące 93 i 70 złp., dwoje służących otrzymywało łącznie 120 złp., dwóch parobków otrzymywało po 100 złp., a trzeci 106,20 złp., owczarzowi wypłacono 100 złp., a pasterzowi 60 złp. rocznie²⁹.

3. Gospodarka roślinna

a. Areal upraw

Największy areal upraw występował na początku funkcjonowania placówki, jednak w latach 1707-1715 widać spadek arealu upraw. Był on najmniejszy w 1806 roku, kiedy to gospodarstwo klasztorne przeżywało poważny kryzys spowodowany działaniami zbrojnymi jakie toczyły się na obszarze Nowego Śląska, gdzie znajdowały się dobra klasztoru Leśniowskiego³⁰. Trzeba również

27 APK, RGRP 588, k. 91-95, 97-99, 107-109.

28 AJG 1625, k. 353-354, 373-374.

29 Tamże, s. 389, 401.

30 D. Nawrot, *Napoleońskie wojska na Górnym Śląsku 1806-1813*. W: *Tychy w czasach wojen. Materiały II Tyskiego Sympozjum Historycznego. Tyskie Zeszyty Historyczne. Z. 5*. Tychy 2009, s. 6-10, 12-18; D. Nawrot, *Jan Nepomucen Sułkowski-burzliwe życie na pograniczu trzech zaborów*. W: *Pogranicza. Ludzie pogranicza*. Red. W. Breda, J. Kielbik. Olsztyn 2009, s. 91-102.

pamiętać, że do 1796 roku klasztor był właścicielem pięciu wsi: Gorzkowa, Trzebniowa, Postaszowic, Przewodziszowic i Leśniowa. W materiale źródłowym się jednak wzmianki dotyczące tylko czterech wsi. Zatem areał uprawny był nieco większy, trudno jednak powiedzieć ile ziemi obsiewano w Przewodziszowicach. Po 1806 roku areał upraw ulegał wahaniom, dopiero u schyłku lat 50. i na początku 60. XIX wieku sytuacja uległa poprawie³¹. Wiązało się to zapewne ze stopniową zamianą trójpołówki na płodozmian, o czym może świadczyć fakt, że w 1860 roku uprawiano koniczynę³². Areał upraw w okresie funkcjonowania klasztoru wahał się od 28,73 ha. do 4,70 ha³³.

Tabela 2. Areał upraw w dobrach klasztoru w Leśniowie

Obszar zasiewów morgi	Obszar zasiewów łany
1707	
56,57	1,71
1708	
28,36	0,95
1715	
45,61	0,65
1806	
8,48	0,28
1823	
18,77	0,63
1840	
16,39	0,55
1846	
16,11	0,54
1853	
14,42	0,48
1859	
32,90	1,10
1861	
32,60	1,09

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG 1625, k. 1-6, 280, 327-336, 153-154, 372-373, 387-389, 402; AJG 1549, k. 80; AJG 1550, k. 48, 66; I. Kostrowicka: *Produkcja roślinna w Królestwie Polskim (1816-1864). Próba analizy ekonomicznej*, cz. 2. Warszawa 1961, s. 19-20, 24-25.

31 AJG 1625, k. 1-6, 280, 327-336, 153-154, 372-373, 387-389, 402; AJG 1549, k. 80; AJG 1550, k. 48, 66; I. Kostrowicka: *Produkcja roślinna w Królestwie...*, cz. 1, s. 19-20, 24-25.

32 AJG 1625, k. 388; B. Zientara, A. Mączak, I. Inchantowicz, Z. Landau, *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 roku*. Warszawa 1965, s. 350; W. Pruski, *Hodowla zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskim w latach 1815-1918*, t. 1. Okres 1815-1888. Warszawa 1967, s. 32.

33 AJG 1625, k. 1-6, 280, 327-336, 153-154, 372-373, 387-389, 402; AJG 1549, k. 80; AJG 1550, k. 48, 66; I. Kostrowicka, *Produkcja roślinna w Królestwie Królestwie Polskim (1816-1864). Próba analizy ekonomicznej*, cz. 2. Warszawa 1961, s. 19-20, 24-25.

b. Struktura wysiewów

W dobrach klasztoru Leśniowskiego uprawiano żyto ozime i jare, pszenicę, jęczmień, owies, tatarkę, groch, ziemniaki, proso, konopie, brukiew, soczewicę, gorczycę, len, orkisz, mak, kapustę i groszek zielony. Najwięcej wysiewano żyta, od 26 do 54,13% wszystkich wysiewów. Dużą rolę odgrywała również uprawa owsa, która stanowiła od 6,01 do 48,71% zasiewów. Trzeba również zauważyć, że uprawa owsa zwiększała się po 1707 roku. Niewielką rolę natomiast odgrywała uprawa pszenicy. Po 1708 roku widać zmniejszenie liczby gatunków wysiewanych roślin. Już w 1823 roku zaczęto wysadzać ziemniaki i jego znaczenie stale rosło, z wahnięciem w latach 40. i 50. XIX w.³⁴, co było związane z zarazą ziemniaczaną z lat 1844-1855³⁵.

Tabela 3. Struktura wysiewów w dobrach klasztoru paulinów w Leśniowie

Uprawa	Wysiewy korce	Odsetek [%]
Postaszowice, Gorzków, Trzebnów		
1707		
żyto	96,75	54,13
pszenica	1,00	0,56
jęczmień	23,50	13,15
owies	10,75	6,01
tatarka	39,50	22,10
groch	4,25	2,38
proso	1,00	0,56
konopie	2,00	1,11
razem	178,75	100,00
1708		
żyto	48,00	53,63
pszenica	1,00	1,12
jęczmień	5,00	5,59
owies	14,00	16,18
tatarka	18,00	20,11
groch	2,50	2,79
proso	0,50	0,56
konopie	0,50	0,55
razem	89,50	100,00
Leśniów, Postaszowice, Gorzków, Trzebnów		
1709		
żyto	57,00	56,29
pszenica	0,75	0,77

34 AJG 1625, k. 1-6, 280, 327-336, 153-156, 191-195, 244-252, 281-284, 372-373, 387-389, 402; AJG 1549, k. 80; AJG 1550, s. 48, 66; I. Kostrowicka, *Produkcja roślinna w Królestwie...*, cz. 2, s. 19-20, 24-25.

35 AJG 1625, k. 335; I. Kostrowicka, *Produkcja roślinna w Królestwie...*, cz. 1, s. 28.

jęczmień	6,00	5,92
owies	35,00	34,56
groch	2,50	2,46
razem	101,25	100,00
Leśniów, Postaszowice, Gorzków, Trzebniów		
1715		
żyto ozime	53,00	41,00
żyto jare	2,00	1,55
owies	64,25	49,71
tatarka	10,00	7,74
razem	129,25	100,00
Leśniów		
1806		
żyto	9,75	34,80
jęczmień	1,25	4,46
owies	11,00	39,26
tatarka	5,27	18,81
groch	0,75	2,67
razem	28,02	100,00
1823		
żyto	26,00	41,27
owies	22,00	34,92
ziemniaki	15,00	23,81
razem	63,00	100,00
1840		
żyto	37,25	43,96
tatarka	13,25	16,22
ziemniaki	33,75	39,82
razem	84,75	100,00
1846		
żyto	19,75	37,98
owies	22,00	42,31
jęczmień, tatarka, groch	10,25	19,71
razem	52,00	100,00
1853		
żyto	36,00	37,99
owies	22,74	24,00
tatarka	15,16	16,01
ziemniaki, jęczmień, groch	20,85	22,00
razem	94,75	100,00
1859		
żyto ozime	38,00	33,87
żyto jare	0,19	0,17
pszenica	5,00	4,46
jęczmień	5,00	4,46
owies	34,75	30,97
tatarka	0,25	0,22
groch	4,00	3,57
ziemniaki	25,00	22,28

razem	112,19	100,00
1861		
żyto	34,00	26,00
pszenica	4,25	3,25
jęczmień	5,00	3,82
owies	40,50	30,98
tatarka	0,48	0,37
groch	4,44	3,40
ziemniaki	42,08	32,18
razem	130,75	100,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG1625, k. 1-6, 280, 327-336, 153-154, 372-373, 387-389, 402; AJG 1549, k. 80; AJG 1550, k. 48, 66; I. Kostrowicka, *Produkcja roślinna w Królestwie Polskim (1816-1864). Próba analizy ekonomicznej*, cz. 2. Warszawa 1961, s. 19-20, 24-25.

Należy również zauważyć, że nie zawsze plan wysiewów był w pełni zrealizowany. Na przykład w 1823 roku łącznie nie wysiano 30,75 k. ziarna, w tym: jęczmienia – 5 korców, owsa – 22 korców, grochu – 3 korce orkiszu – 0,75 korca. Świadczyło to o niemożności obrobienia odpowiedniej ilości ziemi, co mogło być spowodowane brakiem siły pociągowej lub niechęcią poddanych do realizacji swoich zobowiązań³⁶.

c. Struktura plonów

Dane dotyczące plonów w snopach mają charakter orientacyjny, pochodzą bowiem z początku XVIII w. i z lat 60. XIX w. Najwięcej zbierano żyta, a najmniej prosa. Plony żyta, owsa i tatarki w latach 1707-1709 wzrastały, ale po stracie większości dóbr w 1796, co naturalne, spadły. Znacznym wahaniom ulegały plony ogółem.

Tabela 4. Średnie plony w dobrach klasztoru w Leśniowie. Plony w kopach (60 snopów)

Rok	Żyto	Pszennica	Jęczmień	Owies	Tatarka	Groch	Proso	Konopie	Razem
	kopy	kopy	kopy	kopy	kopy	kopy	kopy	kopy	kopy
1707	94,60	0,95	205,21	12,50	32,16	7,33	1,50	4,00	358,25
1708	72,66	4,88	17,88	21,76	71,20	10,61	1,50	-	200,49
1709	169,50	1,70	26,70	38,00	86,13	12,50	-	-	98,63
1860	90,28	15,80	12,56	64,40	-	-	-	-	183,04

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG 1625, k. 1-3, 388.

Największe plony w korcach uzyskiwano w uprawie żyta, owsa i tatarki. Warto zauważyć, że do 1709 roku ogólna liczba plonów ulegała zwiększeniu, mimo, że areal zasiewów zmniejszał się. Być może paulini dokupowali ziarna, a być może wzrastała wydajność. Najmniej plonów uzyskano w 1839 roku, jednak dane te mogą wynikać z niepełnych zapisów w materiale archiwalnym.

³⁶ AJG 1550, k. 66.

Warto zauważyć, że w ciągu dwóch lat (1860-1862) ilość plonów spadła aż o 56,13%. Średnio w gospodarstwie Leśniowskim uzyskiwano 150,05 k. ziarna.

Tabela 5. Plony w dobrach klasztoru w Leśniowie. Plony w korcach

Rok	Żyto	Pszenica	Jęczmień	Owies	Tatarka	Groch	Proso	Konopie	Ziemniaki	Razem
	korce	korce	korce	korce	korce	korce	korce	korce	korce	korce
1707	96,75	1,00	23,50	10,75	39,50	4,25	1,00	2,00	-	178,75
1708	82,50	2,25	25,25	41,25	37,50	4,75	2,00	-	-	195,50
1709	176,25	3,00	32,00	65,25	112,00	8,75	-	-	-	397,25
1739	9,00	7,25	34,00	40,82	74,75	53,75	0,25	-	-	238,82 ¹
1807	30,12	-	-	45,36	40,00	25,00	-	-	-	151,33 ²
1839	4,64	-	1,00	-	-	-	-	-	8,00	13,64
1840	26,23	-	-	68,69	-	-	-	-	5,00	99,92
1847	28,92	-	-	38,75	-	-	-	-	5,00	72,67
1860	116,14	5,00	5,00	114,45	4,00 ³	40,00	5,00	-	25,00	314,59
1862	20,00	18,00	brak danych	10,00	brak danych	brak danych	-	-	90,00	138,00
Średnia	50,05	6,08	20,12	48,37	46,29	22,75	2,06	2,00	26,60	150,05

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG 1625, k. 1-3, 155-156, 191-195, 244-252, 289, 334-336, 355, 387-388; J. Szpak, *Dzieje klasztoru i parafii w Leśniowie*, cz. 3, „Studia Claromontana” 2004, cz. 3, t. 22, s. 488-489, 496-500.

Wydajność z jednej kopy (60 snopów) można określić jedynie dla początkowego okresu funkcjonowania klasztoru (1707-1716). Największą wydajność zanotowano w uprawie żyta w 1708 roku. Właśnie w tym roku zanotowano także największą wydajność w uprawie jęczmienia, owsa i tataraki. Było to ciekawe zjawisko, ponieważ areal zasiewów zmniejszył się w porównaniu z rokiem poprzednim, co było prawdopodobnie wynikiem szczególnie urodzajnego roku. Należy również zauważyć, że wydajność z jednej kopy ulegała sporym wahaniom.

Tabela 6. Wydajność z omlóconej 1 kopy w dobrach klasztoru w Leśniowie

Uprawa	Wydajność z 1 kopy w korcach
1707	
żyto	1,32
pszenica	0,95
jęczmień	1,64
tatarka	0,65
1708	
żyto	3,98
pszenica	0,23
jęczmień	3,87
owies	5,86
tatarka	1,52
1714	
jęczmień	0,62

1715	
żyto	1,46
owies	0,94
tatarka	1,76
1716	
pszenica	1,52
owies	1,64
tatarka	1,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG 1625, k. 1-12.

Średnia wydajność z jednego wysianego ziarna w dobrach klasztoru w Leśniowie kształtowała się w sposób następujący: żyto – 3,37, pszenica – 3,60, jęczmień – 3,63, owies – 3,53, tatarka – 3,68 ziarna³⁷.

Tabela 7. Zużycie plonów w dobrach klasztoru w Leśniowie

Kategoria wydatków	Ilość [korce]	Odsetek wydatków [%]
1707		
wysiewy	89,25	50,07
sprzedaż	35,75	20,00
spożycie w klasztorze	30,75	17,20
nadwyżka	20,75	11,61
nie zidentyfikowano	2,25	1,12
razem	178,75	100,00
1708		
wysiewy	125,75	64,32
sprzedaż	10,25	5,24
spożycie w klasztorze	29,50	15,09
nadwyżka	9,25	4,74
nie zidentyfikowano	20,75	10,61
razem	195,50	100,00
1709		
wysiewy	101,25	25,49
sprzedaż	152,00	38,26
spożycie w klasztorze	60,50	15,23
nadwyżka	62,25	15,67
nie zidentyfikowano	21,25	5,35
razem	397,25	100,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG 1625, k. 1-3, 155-156, 191-195, 244-252, 289, 334-336, 355, 387-388; J. Szpak, *Dzieje klasztoru i parafii w Leśniowie*, cz. 3, „Studia Claromontana” 2004, cz. 3, t. 22, s. 488-489, 496-500.

Zużycie plonów w dobrach klasztoru Leśniowskiego można jedynie określić dla pierwszych kilku lat jego funkcjonowania (1707-1709). W ciągu trzech lat spadał odsetek wysiewów. Ilość sprzedanego zboża ulegała wahaniom, podobnie

37 Obliczenia własne na podstawie: AJG1625, k. 1-3, 5-12, 388-392, 402; I. Kostrowicka, *Produkcja roślinna w Królestwie....*, cz. 2, s. 54-56, 63-70.

jak i spożycie przez zakonników, służbę oraz hodowane zwierzęta. Znaczna część zboża nie została zużyta, zwłaszcza w 1709 roku, nie udało się również zidentyfikować wszystkich wydatków³⁸.

4. Narzędzia

W gospodarstwie wykorzystywano typowe dla danej epoki narzędzia. W 1711 roku w folwarku Leśniowskim korzystano z wozu kowanego nowo kupionego, małego wózka, wozu bosego, dwóch pługów z żelaznymi odkładnicami, dwóch radeł z radlicami oraz dwóch bron żelaznych³⁹. W 1716 roku do transportu używano dwóch wasągów, wasągu wielkiego nowego oraz kolaski francuskiej. W zimie wykorzystywano trzy sanie i trzy małe sanki. Do transportu płodów rolnych używano wozu kowanego oraz trzech wozów gołych. Do orki używano pługa z żelaznym krojem, drugi stary pług i dwa radła. Włóczkę odbywano dwiema sztukami bron z żelaznymi zębami⁴⁰. W 1755 w użyciu były dwa wozy kowane, dwa wozy stare gołe, sześć sań, dwie sztuki bron oraz dwa pługi⁴¹.

W latach 50. XIX w. w folwarku Leśniowskim pojawiły się nowoczesne maszyny rolnicze. Używano wówczas do orki nowoczesnych pługów, tzw. pruskich. Było ich pięć na osiem, które wykorzystywano w pracach polowych. Zaczęto wówczas wykorzystywać także żelazne brony. W 1860 r. wykorzystywano pięć wozów okutych, cztery bryczki oraz dwa wasągi. Wśród narzędzi rolniczych należy wymienić pięć pługów okutych, sześć nieokutych, cztery sztuki bron z żelaznymi zębami. Ponadto wykorzystywano cztery jarzma wołowe okute, a do czyszczenia ziarna specjalnego młynka⁴².

5. Zakończenie

Na dzieje Leśniowa ogromny wpływ miało funkcjonujące tutaj sanktuarium Matki Bożej. To dzięki kultowi maryjnemu w 1706 roku do Leśniowa przybyli paulini. Od samego początku swojego istnienia klasztor borykał się z poważnymi trudnościami prawnymi i ekonomicznymi. Spory z potomkami fundatora oraz niechętna Kościołowi katolickiemu polityka pruska doprowadziły do utraty przez paulinów leśniowskich większości dóbr ziemskich. Konwent zmuszony był również walczyć o utrzymanie w swoim ręku ostatniej wsi Leśniowa, która

38 AJG 1625, k. 1-3, 155-156, 19-195, 244-252, 289, 334-336, 355, 387-388; J. Szpak, *Dzieje klasztoru i parafii...*, cz. 3, s. 488-489, 496-500.

39 AJG 1549, k. 79-82.

40 AJG 1625, k. 1.

41 AJG 1551, k. 191-192.

42 AJG 1625, k. 371, 384-385.

stanowiła podstawę egzystencji i działalności klasztoru. Mimo ogromnych trudności i przeszkód paulinom udało się utrzymać klasztor do 1864 roku, kiedy to decyzją polityczną cara Aleksandra II został on skasowany.

Fundator klasztoru Jan Józef Męciński zapisał nowej placówce znaczne uposażenie. Jednak klasztor utracił prawo do nich w 1781 roku, a definitywnie w 1796 roku. Znaczne zapisy poczynił Męciński również w gotówce. Jednak jego przedwczesna śmierć spowodowała, że zakon nigdy tych kwot nie otrzymał. Jedyne zapisy kapitałowe, które przynosiły jakieś zyski to wyderkaf ks. Jędrzejekiewicza oraz darowizny parafian żareckich. Łącznie były to jednak niewielkie sumy.

Obszar dóbr należących do klasztoru leśniowskiego była niewielka i wahała się od 2,74 łanu do ok. 1,65 łanu. W dobrach klasztornych podobnie jak w innych dobrach na terenie Rzeczypospolitej w tym okresie dominowała pańszczyzna. Jej wymiar zależał od sytuacji ekonomicznej poddanych. Im była ona lepsza, tym zobowiązania były wyższe. Poza robociznami poddani oddawali czynsze i daniny w naturze. W 1861 i 1862 roku chłopci Leśniowscy uzyskali możliwość wykupu zobowiązań pańszczyźnianych. Drugą formą pracy w dobrach było wynajmowanie czeladzi. Jej liczba wahała się od dwunastu do siedmiu osób. otrzymywali oni wynagrodzenie w pieniądzu oraz ubiór, buty i tzw. ordynarię (zboże).

W gospodarce rolnej dominowały uprawy żyta ozimego i jarego, pszenicy, jęczmienia, owsa, tatarski, grochu oraz ziemniaków. Plony w ujęciu globalnym były stosunkowo niewielkie i wahały się między 13,64 k. w 1839 r. a 397,25 k. w 1709 roku. Średnia wydajność z jednego wysianego ziarna kształtowała się następująco: żyto – 3,37, pszenica – 3,60, jęczmień – 3,63, owies – 3,53, tatarska – 3,68 ziarna.

Bibliografia

I. Archiwa

1. Archiwum Archidiecezjalne w Częstochowie
Sygn. II/68 (sygn. stara).
2. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 213.
3. Archiwum Klasztoru Paulinów w Leśniowie
Ufniarski S., *Parafia żarecka*, mps, b. sygn.
4. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

- Acta Administratorialia, sygn. 21.
Acta Conventus Ordinis Sancti Pauli Lesnioviae, b. sygn.
5. Archiwum Narodowe w Krakowie
Acta Castriensia Cracoviensia, sygn. 346.
6. Archiwum Państwowe w Kielcach
Rząd Gubernialny Radomski Pierwszy, sygn. 588.
7. Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie
Sygn.: 478, 486; 1549; 1550; 1551; 1625; 1626; 2761; Ufniarski S., *Dzieje parafii żareckiej*, mps, sygn. III – 36.

II. Źródła drukowane

Diariusz jasnogórski ojca Stanisława Kapiczyńskiego z lat 1839-1881 (1987), opr. J. Zbudniewek, „Studia Claromontana”, t. 7.

Kronika klasztoru w Leśniowie (1936), [w:] J. Wiśniewski: *Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn, Mariówka Opoczyńska*.

Monumenta Polonia Vaticana (1913), t. 1, Kraków.

III. Opracowania

Antoniewicz M. (1982), *Przeszłość Żarek. Powstanie i przeszłość na przestrzeni sześciu wieków*, Częstochowa.

Gach P. P. (1979), *Mienie polskich zakonów i jego losy w XIX wieku*, Rzym.

Gach P. P. (1984), *Kasaty zakonów na ziemiach Rzeczypospolitej i Śląska 1772-1915*, Lublin.

Gach P. P. (1987), *Paulini na ziemiach polskich*, „Studia Claromontana”, t. 7.

Kostrowicka I. (1961), *Produkcja roślinna w Królestwie Polskim (1816-1864). Próba analizy ekonomicznej*, cz. 1-2, Warszawa.

Kulczykowski M. (1963), *Kraków jako ośrodek towarowy Małopolski Zachodniej w drugiej połowie XVIII wiek.*, Warszawa.

Laberschek J. (1994), *Nieznane karty z przeszłości zamku Olsztyn i starostwa olsztyńskiego (wiek XIII-XIV)*, „Almanach Częstochowy”, t. 7.

Laberschek J. (1995), *Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370-1393*, „Roczniki Muzeum Okręgowego w Częstochowie”, z. 1.

Mażewski (2014), *Nieudana próba utrzymania szlacheckiej dominacji. O sposobie rozwiązania sprawy chłopskiej przez Aleksandra Wielopolskiego*, [w:] *Aleksander Wielopolski. Próba ustrojowej rekonstrukcji Królestwa Polskiego w latach 1861-1862*, red. L. Mażewski, Radzymin.

Nawrot D. (2009), *Jan Nepomucen Sułkowski – burzliwe życie na pograniczu trzech zaborów*, [w:] *Pogranicza. Ludzie pogranicza*, red. W. Breda, J. Kiełbik, Olsztyn.

Nawrot D. (2009), *Napoleońskie wojska na Górnym Śląsku 1806-1813*. W: *Tychy w czasach wojen. Materiały II Tyskiego Sympozjum Historycznego*, „Tyskie Zeszyty Historyczne”, z. 5, Tychy.

Nawrot D. (2016), *Dąbrowiaczy podczas zrywów narodowych*, [w:] *Dąbrowa Górnicza. Monografia*, t. 3. *Dzieje miasta*, część 1, Dąbrowa Górnicza.

Poręba A., Skrzypietz A., Szpak J. (2016), *Źródła Leśniowa*, część 2, Leśniów-Kraków.

Pruski W. (1967), *Hodowla zwierząt gospodarskich w Królestwie Polskim w latach 1815-1918*, t. 1. *Okres 1815-1888*, Warszawa.

Szpak J. (2002), *Dzieje konwentu i parafii paulinów w Leśniowie-Żarkach 1706 – 1864*, cz. 1, „Studia Claromontana”, t. 20.

Szpak J. (2004), *Dzieje konwentu i parafii paulinów w Leśniowie-Żarkach 1706 – 1864*, cz. 3, „Studia Claromontana”, t. 22.

Szpak J. (2012), *Męcińscy z Żarek wobec zakonu paulinów*, „Studia Claromontana”, t. 30.

Wiśniewski J. (1936), *Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach będzińskim, dąbrowskim, saczowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn*, Mariówka Opoczyńska.

Witkowski W. (2012), *Historia administracji w Polsce 1764-1989*, Warszawa.

Zbudniewek J. (1969), *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*, „Nasza Przeszłość”, t. 31.

Zbudniewek J. (2009), *Fundacja konwentu paulinów w Leśniowie-Żarkach*, [w:] *Źródła Leśniowa*, red. J. Szpak, Leśniów.

Zientara B., Mączak A., Inhantowicz I., Landau Z. (1965), *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 roku*, Warszawa.